

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYETÇİ EĞİTİM VE KÜLTÜR MERKEZİ VAKFI TÜRKİYE DAVASI

(Başvuru No. 32093/10)

KARAR

STRAZBURG 2 Aralık 2014

Başkan,

Guido Raimondi,

Yargıçlar,

Işıl Karakaş,

András Sajó,

Helen Keller,

Paul Lemmens,

Robert Spano,

Jon Fridrik Kjølbro,

ve *Bölüm Yazı İşleri Müdürü*, Stanley Naismith'in katılımıyla Daire olarak toplanan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (İkinci Bölüm), 13 Kasım 2014 tarihinde gerçekleştirdiği müzakerelerin ardından aşağıdaki kararı vermiştir:

USUL

1. Türkiye Cumhuriyeti aleyhine açılan (32093/10 No.lu) davanın temelinde, Türk hukukuna göre bir vakıf olan, *Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı*'nin ("başvuran"), 7 Mayıs 2010 tarihinde, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'nin ("Sözleşme") 34. maddesi uyarınca yapmış ol-

duğu başvuru bulunmaktadır.

2. Başvuran vakıf, İstanbul'da görev yapan avukatlar, N. Sofuođlu, İ. Şahbaz, F. Kama, A. G. Balçık ve S. Topçu tarafından temsil edilmiştir. Türk Hükümeti ("Hükümet") kendi görevlisi tarafından temsil edilmiştir.

3. Başvuran vakıf, camilere, kiliselere ve sinagoglara sunulan bir imkân olan, elektrik faturalarını ödemekten muaf tutulmasına yönelik talebinin reddedilmesinin, Sözleşme'nin 14. maddesiyle birlikte ve ayrı olarak, Sözleşme'nin 9. maddesi ile güvence altına alınan haklarını ihlal ettiği iddia etmektedir.

4. Başvuru, 3 Kasım 2011 tarihinde Hükümet'e tebliğ edilmiştir. OLAYLAR

I. DAVANIN KOŞULLARI

5. Başvuran, Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı veya Cem Vakfı ("vakıf") 1995 yılında kurulmuş ve kamu yararı statüsü kazanmıştır. Başvuran vakıf, Bakanlar Kurulu tarafından 27 Mayıs 1998 tarihinde kabul edilen 1995/127 sayılı karar gereğince vergi muafiyetinden yararlanmaktadır. Yenibosna Pir Koca Ahmet Yesevi Cem Kültür Merkezi ("Yenibosna Kültür Merkezi") de dâhil olmak üzere, Türkiye'nin çeşitli illerinde bulunan birçok cemevini yönetmesi nedeniyle ibadet amaçlı faaliyet gösteren bir vakıftır. Genellikle Yenibosna Cemevi denilen bu merkez, bünyesinde, diğerlerinin yanı sıra, başvuran vakfın merkezi, bir lokanta, bir kütüphane, bir konferans salonu, bir dersane, bir cenaze salonu ve bir cemevi barındıran kompleks bir yapıdır. Cemevi, Alevilerin ibadetlerini (cem) yapmaları için tahsis edilmiş bir yerdir. Cem kelimesi, Arapça'da "toplanma" anlamına gelmektedir ve dini, törensel ve ritüel uygulamaların tümünü kapsamaktadır.

6. Vakıf Müdürü, elektrik dağıtımından sorumlu özel şirketin müdürlüğüne (Boğaziçi Elektrik Dağıtım A.Ş. Genel Müdürlüğü - "BEDAŞ") 2 Ağustos 2006 tarihinde bir yazı göndermiştir. Vakıf Müdürü, yazısında, Yenibosna Kültür Merkezi'nin Alevi toplumu için bir ibadet yeri olduğunu, bünyesinde bir cemevi ile cenaze hizmetlerine ayrılmış bir salon barındırdığını belirtmiştir. Mevzuat uyarınca, ibadethanelerin ("les lieux de culte") elektrik faturalarını ödemekten muaf tutulduklarını ifade ederek, Yenibosna Kültür Merkezi'ne bu faturaların gönderilmemesini talep etmiştir.

7. 22 Ağustos 2006 tarihli yazıyla, BEDAŞ, vakfın talebini reddetmiştir. BEDAŞ, Bakanlar Kurulu tarafından 2002/4100 sayılı kararın kabul edilmesinin ardından ibadethanelere uygulanan elektrik faturası muafiyetinin kaldırıldığını ve ibadethanelerin elektrik faturalarının bundan böyle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ("DİB") ödeneği ile karşılandığını belirtmiştir.

8. Vakıf, 29 Haziran 2007 tarihinde, Beyoğlu Sulh Hukuk Mahkemesi'nde dava açmıştır. Vakıf, davası çerçevesinde, Yenibosna Kültür Merkezi'nin, Alevilerin ibadet yeri olarak, elektrik faturalarını BEDAŞ'a ödemek zorunda olmadığını ve bu faturaların DİB tarafından ödenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Diğer taraftan, idari yargıda açılan ve cemevlerinin statüsünün ihtilaf konusu olduğu davaya atıfta bulunan vakıf, mahkemenin, esasa ilişkin talebini incelemeden önce bu yargılamanın sonucunu beklemesini talep etmiştir.

9. Sulh Hukuk Mahkemesi tarafından 25 Ocak 2008 tarihinde verilen ara kararın ardından, DİB, 17 Mart 2008 tarihinde, başvuran vakfın talebi hakkında görüşlerini sunmuştur. DİB, özellikle şunları belirtmiştir:

"Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen ve Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanunun Uygulanmasına İlişkin 3 Şubat 1935 tarihli 2/1958 sayılı Tüzüğü'nün 3. maddesi, ibadethaneyi şu şekilde tanımlamaktadır: "Mabetler, her din ibadetine mahsus ve usule uygun olarak teessüs etmiş olan kapalı mekânlardır."

Söz konusu maddeden, ibadethanelerin dinlere özgü ibadetlerin yapıldığı yerler olduğu anlaşılmaktadır. Ne tarihi ne de bilimsel açıdan "Alevilik dini" ("la religion alevie") olarak isimlendirilen herhangi bir din bulunmaması nedeniyle Yenibosna Pir Koca Ahmet Yesevi Cem Kültür Merkezi'nin ibadethane olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Aleviliğin İslam düşüncesindeki tasavvufi bir yorum ve anlayış olduğu dikkate alındığında, bu yer, isminden de anlaşılacağı üzere, bir kültür merkezidir (...)"

DİB, görüşüne dayanak olarak idare mahkemeleri tarafından verilen üç karar sunmuştur. 7 Eylül 2004 tarihli karardan, İzmir İdare Mahkemesi'nin, nüfus kâğıdında bulunan "İslam" ifadesinin "Alevi" ifadesiyle değiştirilmesine yönelik talebi reddettiği anlaşılmaktadır. Mahkeme, özellikle DİB tarafından sunulan görüşe dayanarak, Alevilik inancının İslam'ın tasavvuf akımından etkilenen bir

yorumu olduğu ve kendine özgü kültürel özelliklerinin bulunduğu ve dolayısıyla bu haliyle bir din teşkil etmediği kanaatine varmıştır. Mahkeme, nüfus kâğıdında yalnızca dinlerin yazılabileceğini ve herhangi bir dinin yorumunun ya da mezhebinin yer almayacağını belirtmiştir.

4 Temmuz 2007 tarihli ikinci karardan, Ankara İdare Mahkemesi'nin de, diğerlerinin yanı sıra, Alevilere din hizmetinin kamu hizmeti olarak sunulması talebini reddettiği anlaşılmaktadır. Mahkeme, İslam'ın bir yorumu olarak Alevilik inancının Sözleşme'nin 9. maddesi ile güvence altına alındığı kanısına varsa bile, İslam düşüncesindeki bütün yorumların kamu hizmeti olarak sunulmasının laiklik ilkesiyle bağdaşmadığını ve toplumsal barışı tehlikeye attığını değerlendirmiştir.

6 Şubat 2007 tarihinde verilen ve yukarıda anılan üçüncü karar da Ankara İdare Mahkemesi'nin kararıdır ve mahkeme, bu kararla, Alevilerin haklarını elde etmelerine ilişkin talebini de reddetmiştir.

10. 27 Mayıs 2008 tarihli kararla, Sulh Hukuk Mahkemesi, vakfın davasını reddetmiştir. Bu yöndeki mahkeme kararının ilgili kısımları aşağıdaki gibi belirtilmektedir:

“Delillerin değerlendirilmesi: Davacı vakıf ile davalı idare arasındaki abonelik sözleşmesi incelenmiştir.

(...)

Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından gönderilen 17 Mart 2008 tarihli yazıdan (...), cemevlerinin ibadethane olmadığı ve Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen 2002/4100 sayılı kararın 2. maddesinin f) fıkrasına göre yalnızca camiler, kiliseler ve sinagogların ibadethane sayılabilecekleri (...) anlaşılmaktadır (...). Dolayısıyla davanın reddedilmesi gerekmektedir.”

11. Vakıf, 8 Ağustos 2008 tarihinde, ilk derece mahkemesi kararını temyiz etmiştir.

12. Yargıtay, 31 Mart 2009 tarihinde ilk derece mahkemesi kararını onamıştır.

13. Başvuran vakıf tarafından sunulan karar düzeltme talebi de Yargıtay ta-

rafından 19 Ekim 2009 tarihli kararlar reddedilmiştir. Söz konusu karar, başvuran vakfa 9 Kasım 2009 tarihinde tebliğ edilmiştir.

14. Vakıf, Yenibosna Kültür Merkezi'nin ödenmeyen faturalarının tamamının, gecikme faizi de dâhil olmak üzere, 668.012,13 Türk lirası (söz konusu dönemdeki döviz kuruna göre 289.182 avro) tutarında olduğuna dair Mahkeme'yi bilgilendirmiştir. Vakıf, BEDAŞ'tan gönderilen yazıların ve birçok elektrik faturasının örneklerini mektubunun ekinde sunmuştur. Aynı zamanda bu belgelerden, BEDAŞ tarafından alacaklarını tahsil etmek için pek çok davanın açıldığı anlaşılmaktadır.

II. İLGİLİ İÇ HUKUK VE UYGULAMASI

A. Anayasa

15. Anayasa'nın 10. maddesi aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

“Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

(...)

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.”

16. Anayasa'nın 24. maddesinin somut olaya ilişkin kısımları şu şekilde belirtilmektedir:

“Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.

14. madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir.

Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz (...).”

17. Anayasa'nın 136. maddesi aşağıdaki gibidir:

“Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanış-

ma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir.”

B. Diyanet İşleri Başkanlığı

18. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2 Temmuz 1965 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan, 22 Haziran 1965 tarihli 633 sayılı DİB Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun uyarınca kurulmuştur. Bu kanunun birinci maddesi uyarınca, Başbakanlığa bağlı olan DİB, inançlar, ibadet, İslam ahlakı konusundaki işlerle ilgilenmekle ve ibadethanelerin yönetimi ile görevlidir. Başkanlık bünyesinde, Din İşleri Yüksek Kurulu, en üst danışma ve karar merciini teşkil etmektedir. Söz konusu kurul, Diyanet İşleri Başkanı tarafından atanan on altı üyeden oluşmaktadır. Kurul, dinle ilgili sorulara cevap vermekle yetkilidir (633 sayılı Kanun’un 5. maddesi).

C. Türk Hukukunda İbadethanelerin Statüsü

1. Bakanlar Kurulu’nun 2/1958 sayılı Kararı

19. Bakanlar Kurulu tarafından 18 Şubat 1935 tarihinde kabul edilen, “Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanunun Uygulanmasına İlişkin Nizamname-nin 3. maddesi ibadethaneyi şu şekilde tanımlamaktadır:

“Mabetler, her din ibadetine mahsus ve usule uygun olarak teessüs etmiş olan kapalı mekânlardır.”

20. Türk hukukunda, “mabet veya ibadethane” statüsü elde edilmesine ilişkin özel bir usul düzenlenmemiştir. Uygulamada, yukarıda anılan Nizamname, bir dine özgü ibadetler ile ibadethane arasında bir bağ kurduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Bu konuya ilişkin metinlerde, yalnızca camiler, kiliseler ve sinagoglar (ve mescitler, küçük mahalle camileri), açıkça, sırasıyla Müslümanlık, Hıristiyanlık ve Musevilik dinlerinin ibadethaneleri olarak kabul edilmektedirler.

İbadethane nitelendirmesinin hukuk düzeni açısından pek çok önemli sonucu bulunmaktadır: her şeyden önce, ibadethaneler birçok vergi ve harçtan muaf tutulmaktadır. Buna ek olarak, elektrik faturaları DİB’in ödeneği ile karşılanmaktadır. Nihayet imar planları yapılırken bazı yerler, inşaatı birtakım koşullara tabi olan ibadethanelere tahsis edilmelidir.

2. Bakanlar Kurulu'nun 2002/4100 sayılı Kararı

21. Resmi Gazete'de 23 Mayıs 2002 tarihinde yayımlanan ve Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen, 2002/4100 sayılı kararın somut olayla ilgili kısımları aşağıdaki gibidir:

Madde 2

"Aşağıda belirtilen [elektrik abone grubunda yer alan] (kişi ya da kurumlar, bu Kararın 3üncü maddesinde belirtilen koşullar çerçevesinde 4736 sayılı Kanunun 1inci

maddesinin birinci fıkrası hükmünden muaftır:

(...)

e) Hayır kurumları, dernekler, vakıflar, müzeler, resmi okullar (...),

f) İbadethaneler (camiler, mescitler, kiliseler, havra ve sinagoglar) (...).

Madde 3

Bu kararın 2inci maddesinde belirtilen abone gruplarına uygulanacak tarifeler aşağıdaki usullere göre belirlenir:

(...)

e) Hayır kurumları, dernekler, vakıflar, müzeler, resmi okullar (...) abone grubu için, adı geçen gruba uygulanan ortalama satış fiyatı ile mesken abone grubuna uygulanan aylık ortalama satış fiyatı arasındaki fark kilowatt-saat başına 15 TL'yi geçemez (...)

f) (...) ibadethanelerin elektrik enerjisi yıllık giderleri de Diyanet İşleri Başkanlığının takip eden yılı bütçesine konulacak ödeneklerden sağlanır (...)."

22. 19 Ocak 2002 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 4736 sayılı Kanun'un 1. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, bazı kamu kuruluşlarının, elektrik faturası ödeme muafiyetinden faydalanmaları mümkün değildir.

3. 3194 sayılı İmar Kanunu

23. 3194 sayılı İmar Kanunu'na ek 1. madde, 19 Temmuz 2003 tarihli değişik-

likten önce yürürlükte olduğu şekliyle aşağıdaki gibi ifade edilmekteydi:

“İmar planlarının tanziminde, planlanan beldenin ve bölgenin şartları ile müstakbel ihtiyaçları göz önünde tutularak lüzumlu cami yerleri ayrılır. İl, ilçe ve kasabalarda müftünün izni alınmak ve imar mevzuatına uygun olmak şartıyla cami yapılabilir (...).”

4928 sayılı Kanun’un kabul edilmesiyle 19 Temmuz 2003 tarihinde yapılan değişikliğin ardından, “cami(ler)” ifadesinin yerine “ibadethane(ler)” kullanılmaktadır ve bundan böyle müftünün izni gerekli değildir.

4. 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu

24. 29 Temmuz 1970 tarihli 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu’nun 4. maddesinin f) fıkrasının somut olaya ilişkin bölümü aşağıdaki gibidir:

“Aşağıda yazılı binalar, (...) Bina Vergisinden daimi olarak muaftır (...):

(...)

g) Dini hizmetlerin ifasına mahsus ve umuma açık bulunan ibadethaneler ve bunların müştemilatı (...).”

5. 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu

25. 26 Mayıs 1981 tarihli 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu’nun 36. maddesinin somut olayla ilgili kısmı aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

“Aşağıdaki yazılı yerlerde ve şekillerde tüketilen elektrik ve havagazı vergiden müstesnadır: (...)

2. Dini hizmetlerin ifasına mahsus ve umuma açık bulunan cami, mescit, kilise ve havra gibi ibadethanelerde (...).”

26. Bu kanunun 44. maddesi uyarınca “umuma açık bulunan ibadethaneler” çevre temizlik vergisi ödemekten muaf tutulmaktadır.

27. 2464 sayılı Kanun’a ek 2. maddenin somut olaya ilişkin kısmı aşağıdaki gibi belirtilmektedir:

“Aşağıdaki bina inşaatları bina inşaat harcından müstesnadır: (...)

f) Dini hizmetlerin ifasına mahsus ve umuma açık bulunan ibadethaneler (...).”

6. Gelir Vergisi Kanunu

28. 31 Aralık 1960 tarihli 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu’nun 89. maddesinin 5. fıkrası uyarınca, yetkileri genişletilen idare amirlerinin izni ve denetimine tabi olarak inşa edilecek ibadethanelere yapılan bütün bağışlar, gelir vergisinden mahsup edilebilmektedir.

D. Cemevlerinin Statüsü

29. Cemevi, Türk hukukunda ibadethane statüsüne sahip değildir, zira kelimenin tam anlamıyla bir dine özgü ibadetlerin yapıldığı bir mekân olarak kabul edilmemektedir. Gerçekten de, DİB, birçok görüşünde, cemevini, daha ziyade, tam anlamıyla bir mabet olmayan, yalnızca manevi törenlerin gerçekleştirildiği ve insanların toplandığı bir alan olan bir çeşit tekkeye (“couvent”) benzettiğini belirtmiştir. DİB’e göre, Alevilik inancı, kendine özgü kültürel özellikleri bulunan, İslam’ın tasavvuf akımından etkilenen bir yorumdur ve tam anlamıyla bir din ya da İslam’ın bir mezhebi olarak kabul edilmesi mümkün değildir (yukarıda geçen 9. paragraf) (*Sinan Işık/Türkiye*, No.21924/05, § 8, AİHM 2010). Dolayısıyla, (DİB’e göre) cemevi statüsü, ait olduğu tüzel kişiliğin statüsüne bağlıdır.

30. 30 Kasım 1925 tarihli 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Kapatılmasına ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun, diğerlerinin yanı sıra, şeyh, dedelik (Alevi önder), dervişlik gibi bazı dini unvanların kullanımını, bu unvanlarla ilgili uygulamaları ve tarikat ayinlerine yer tahsis edilmesini yasaklamaktadır. Kanun, aynı zamanda, tekke ve zaviyelerin kapatılarak cami ya da mescide çevrilmesini emretmektedir. Uygulamada, bu yasaklamalara uyulmamasına müsamaha gösterilmesine rağmen, 677 sayılı Kanun’un 1. maddesi, bu tür fiilleri hapis ve para cezalarıyla cezalandırmaktadır.

31. Türkiye’de Alevi toplumuyla ilişkin sorunları incelemek amacıyla Haziran 2009 ve Mart 2011 tarihleri arasında Alevilik inancı ile diğer inançların önderlerini bir araya getiren birçok çalıştay düzenlenmiştir. Bu çalıştaylar sırasında cemevlerinin statü sorunu da ele alınmıştır. Alevi katılımcılara göre, cemevleri,

ibadetlerini yapmaları için tahsis edilmiştir ve dolayısıyla ibadethane olarak kabul edilmelidir.

Yukarıda belirtilen çalıştayların sonunda kabul edilen ve Devlet Bakanı F. Çelik tarafından 31 Mart 2011 tarihinde kamuya açıklanan nihai bildiriye, cemevlerinin resmi statü kazanması talebi dile getirilmiştir. Bu tür bir statü elde edildiğinde, Alevi toplumunun bu statünün verildiği yerlere tanınan birçok ayrıcalıktan yararlanma imkânına sahip olabileceği kanaatine varılmıştır.

III. İLGİLİ ULUSLARARASI METİN

İrkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe karşı Avrupa Komisyonu (ECRI), 8 Şubat 2011¹ tarihinde yayımlanan ve 10 Aralık 2010 tarihinde kabul edilen Türkiye hakkındaki dördüncü raporunda Türk mercilerine;

“(…) Alevi toplumunun özellikle de ibadet yerleriyle ve bunlara sağlanacak tahsisatla ilgili konularda ayrımcı davranışta bulunulduğuna ilişkin kaygılarını araştırarak, varsa herhangi bir ayrımcılık konusuyla ilgili tüm gerekli tedbirleri almasını tavsiye eder.”

HUKUKİ DEĞERLENDİRME

I. SÖZLEŞME’NİN 9. MADDESİYLE BİRLİKTE 14. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

33. Başvuran vakıf, ibadethanelerin elektrik faturalarının Diyanet İşleri Başkanlığı’nın ödeneği ile karşılanmasına rağmen cemevinin ibadethane olarak kabul edilmemesi nedeniyle bu ayrıcalıktan yoksun bırakıldığını ileri sürmektedir. Başvuran vakıf, bu durumun Sözleşme’ye aykırı biçimde ayrımcılık teşkil ettiğini iddia etmekte ve bu bağlamda, 9. maddeyle birlikte Sözleşme’nin 14. maddesini ileri sürmektedir.

Sözleşme’nin 14. maddesi aşağıdaki gibidir:

“(…) Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal

---

¹ <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Turkey/TUR-CBC-IV-2011-005-FRE.pdf>

bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır.”

Sözleşme'nin 9. maddesi aşağıdaki gibidir:

“1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.

2. Din veya inancını açıklama özgürlüğü, sadece yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli sınırlamalara tabi tutulabilir.”

34. Hükümet, başvuranın iddiasını kabul etmemektedir.

A. Kabul Edilebilirlik Hakkında

35. Bu şikâyetin Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının a) bendi anlamında açıkça dayanaktan yoksun olmadığını ve başka herhangi bir kabul edilemezlik kriterine aykırı olmadığını tespit eden Mahkeme, söz konusu şikâyetin kabul edilebilir olduğuna karar vermektedir.

B. Esas Hakkında

1. Tarafların İddiaları

36. Başvuran vakıf, Yenibosna Kültür Merkezi'nin bir cemevi, yani Alevilik inancına ilişkin ibadetleri yapmak için ayrılan bir yer olduğunu ileri sürmektedir. Başvuran, dolayısıyla bu merkezin bir “ibadethane” olduğunu ve diğer ibadethanelere verilen statüden yararlanması gerektiğini ileri sürmektedir. Başvuran vakıf, bir devlet organının, özellikle DİB'in cemevinin ibadethane olup olmadığını belirlemeye yetkili olmadığını eklemektedir. Başvuran vakfa göre elektrik faturası ödemekten muaf tutulması yönündeki talebinin reddedilmesi Aleviler açısından ayrımcı bir muamele teşkil etmektedir.

37. Hükümet, bu iddiayı kabul etmemektedir. Hükümet, Yenibosna Kültür

Merkezi ile bu merkeze ait cemevinin, başvuran vakfın statüsüne bağlı olduğunu, Bakanlar Kurulu'nun 2002/4100 sayılı kararının 2. maddesinin e) fıkrası ve 3. maddesinin e) fıkrası uyarınca vakıflara, derneklere, hayırsever şirketlere, müzeler ve benzer kuruluşlara uygulanan indirimli elektrik tarifesinden yararlanma imkânının daha önce bulunduğunu ve hala böyle bir imkâna sahip olduğunu, ancak bu yönde herhangi bir talepte bulunmadığını ileri sürmektedir.

38. *Sivananda de Yoga Vedanta/Fransa* ((kabul edilebilirlik hakkında karar), No. 30260/96, 16 Nisan 1998) ve *Alijer Fernandez ve Rosa Caballero Garcia/İspanya* ((kabul edilebilirlik hakkında karar), No.53072/99, AİHM 2001-VI) kararlarına atıfta bulunan Hükümet, özellikle, başvuran vakfın durumunun benzer kuruluşların yani vakıfların durumlarıyla mukayese edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Hükümet, atıfta bulunduğu kararları dikkate alarak, mevcut dava çerçevesinde, benzer vakıflar ve kuruluşlar için indirimli tarifeyi düzenleyen, Bakanlar Kurulu'nun 2002/4100 sayılı kararının 2. maddesinin e) fıkrası ile 3. maddesinin e) fıkrasının göz önünde bulundurulmasının Sözleşme içtihadıyla uyumlu olduğu sonucuna varmaktadır. Hükümet, aynı ya da benzer bir durumda bulunan diğer vakıflar gibi, başvuran vakfın da Yenibosna Kültür Merkezi için indirimli elektrik tarifesinden yararlanma imkânına daha önce sahip olduğu, hala böyle bir imkânının bulunduğu ve herhangi bir ayrımcılık yapılmadığı kanaatine varmaktadır.

2. Mahkeme 'nin Değerlendirmesi

39. Mahkeme, 14. maddenin, sadece Sözleşme ve Protokolleri'nin diğer maddi hükümlerini tamamladığını hatırlatmaktadır. Sözleşme'nin 14. maddesi, yalnızca güvence altına alınan "hak ve özgürlüklerden yararlanılması" bağlamında uygulanması sebebiyle bağımsız bir şekilde uygulanmamaktadır. Sözleşme'nin 14. maddesinin uygulanması, Sözleşme tarafından güvence altına alınan maddi haklardan birinin mutlak suretle ihlal edilmesini gerektirmemektedir. Davaya konu olan olay ve olguların, Sözleşme'nin maddelerinden en azından birinin "kapsamına" girmesi gerekli ve yeterlidir (*Burden/Birleşik Krallık* [BD], No. 13378/05, § 58, AİHM 2008).

40. Mahkeme, Sözleşme'nin 9. maddesinin koruma altına aldığı şekliyle din,

vicdan ve düşünce özgürlüğünün, Sözleşme anlamında “demokratik bir toplum” yapı taşlarından birini oluşturduğunu hatırlatmaktadır. Bu özgürlük, dini boyutuyla, inananların kimliği ve dünya görüşüyle ilgili olan en temel unsurlar arasında yer almaktadır ve aynı zamanda ateistler, bilinemesciler, kuşkucular ve ilgisizler için de değerli bir kazanımdır. Demokratik bir toplumun vazgeçilmez bir ögesi olan ve -yüzyıllarca süren mücadeleler sonucunda- kazanılmış olan çoğulculuk buna bağlıdır (*Kokkinakis/Yunanistan*, 25 Mayıs 1993, § 31, A serisi No. 260 A).

41. Mahkeme, başvuran vakfın elektrik faturalarının ödenmesinden muaf tutulmayı amaçlayan talebinin, Yenibosna Cemevinin bir ibadethane olarak değerlendirilmediği gerekçesiyle reddedildiğini gözlemlemektedir. Mahkeme’nin de daha önce de ifade ettiği gibi, bu kuruluşların vergi ödenmesine ilişkin statüleri sebebiyle yapılan masraflar da dahil olmak üzere, dini binaların işletilmesine ilişkin konular, bazı koşullarda, dini grupların (“les groupes religieux”) üyelerinin dini inançlarını açığa vurma hakları üzerinde önemli sonuçlar doğurabilmektedir (bk., *The Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints/Birleşik Krallık*, No. 7552/09, § 30, 4 Mart 2014 ve gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra (*mutatis mutandis*), *Association les Temoins de Jehovah/Fransa*, No. 8916/05, §§ 48-54, 30 Haziran 2011). Mahkeme, aynı zamanda, ibadet yerlerine elektrik giderleri bakımından yardım etmek için elektrik masraflarının kamu fonlarından karşılanmasının, Sözleşme’nin 9. maddesi tarafından güvence altına alınan hakkın kullanımıyla yeterli derecede ilgili olduğu görüşündedir. Diğer taraftan Hükümet, Yenibosna Kültür Merkezi tarafından ödenmesi gerekli giderlerin, büyük miktarlarda olduğuna itiraz etmemiştir (668.012,13 TL söz konusu dönemde geçerli olan döviz kuruna göre 289.182 avro değerine eşittir). Dolayısıyla Mahkeme, başvuranın elektrik faturalarının ödenmesinden muaf tutulma talebinin reddedilmesine ilişkin şikâyetin, somut olayda 9. maddenin uygulama alanına girdiği ve dolayısıyla 14. maddenin uygulanabilir olduğu sonucuna varmıştır.

42. Mahkeme, içtihadında, sadece tanımlanabilir bir özelliğe (“durum”) dayanan muamele farklılıklarının, Sözleşme’nin 14. maddesi uyarınca ayrımcı bir nitelik teşkil edebileceğini tespit etmiştir (*Carson ve diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], No. 42184/05, § 61, AİHM 2010). Mahkeme, “dinin”, 14. maddede yasak olan

ayrımcılık gerekçeleri arasında belirtildiğini hatırlatmaktadır. Ayrıca, ilke olarak, Sözleşme'nin 14. maddesi bakımından bir sorunun ortaya çıkması için, benzer veya karşılaştırılabilir durumlarda bulunan kişilere yapılan muamelede bir farklılık bulunması gerekmektedir (daha önce anılan *Burden*, § 60). Sözleşme'nin 14. maddesi anlamındaki ayrımcılık kavramı, Sözleşme daha iyi bir muameleyi gerektirmese bile, bir kişi ya da bir grubun, uygun bir gerekçe bulunmaksızın, bir başkasına göre daha kötü bir muameleyle karşılaştığı durumları da kapsamaktadır (*Abdulaziz, Cabales ve Balkandali/Birleşik Krallık*, 28 Mayıs 1985, § 82, A serisi No. 94).

43. Mahkeme, başvuran vakfın Yenibosna Kültür Merkezi Cemevinin diğer ibadet yerlerine göre dezavantajlı bir durumda bulunduğunu beyan ettiğini kaydetmektedir. Hükümet ise, esasen, başvuran vakfın durumunun diğer benzer kuruluşların yani vakıfların durumuyla karşılaştırılması gerektiğini ileri sürmektedir.

44. Mahkeme, mevcut davayla ilgili olarak, öncelikle, hukuki olarak, söz konusu cemevinin statüsünün, Devlet tarafından ibadethane olarak tanınan yerlere verilen statüden farklı olduğunu tespit etmektedir. Mahkeme bu bağlamda, Alevilerin din özgürlüğü hakkının kullanımının, Sözleşme'nin 9. maddesi tarafından korunduğunu (*Hasan ve Eylem Zengin/Türkiye*, No. 1448/04, § 66, 9 Ekim 2007 ve daha önce anılan *Sinan Işık*, § 39), somut olayda bu duruma itiraz edilmediğini hatırlatmaktadır. Ayrıca Yenibosna Kültür Merkezi'nde Alevi inancına dayalı ibadetlerin yapılmasında önemli bir unsur olan *cem* ibadetine ayrılmış bir salonu bulunduğu sabittir. Yine aynı şekilde, bu merkez cenazeye ilgili hizmetler sağlamaktadır. Mahkeme ayrıca, Cemevi bünyesinde yapılan faaliyetlerin de, maddi amaç güden hiçbir niteliği olmadığını gözlemlemektedir (yukarıda anılan *Sivananda de Yoga Vedanta* kararıyla karşılaştırınız). Dolayısıyla Mahkeme, tanınan diğer ibadet yerleri gibi cemevlerinin de dini bir inancın ("une conviction religieuse") ibadetinin yapılmasına ayrılmış yerler olduğu sonucuna varmıştır.

45. Şüphesiz, din özgürlüğü, hiçbir şekilde dini gruplara ya da bir dine inananlara var olan diğer yapılanmalardan farklı olarak, belli bir hukuki statü veya vergi ödenmesine ilişkin bir statü verilmesini zorunlu kılmamaktadır (daha önce anılan *Alijer Fernandez ve Rosa Caballero Garcia*). Bununla birlikte Mahkeme,

Türk hukukunda ibadet yerleri için özel bir statü yaratıldığını dikkate almaktadır. Gerçekten de bu türden bir statüden faydalanmanın birçok önemli sonucu bulunmaktadır (yukarıdaki 19-28. paragraflar): öncelikle, ibadet yerleri birçok vergi ve harçtan muaf tutulmaktadır; ayrıca elektrik giderleri DiB'in ödeneği tarafından karşılanmaktadır ve son olarak, imar planı tanzim edilirken, bazı yerler, inşası birtakım koşullara tabi olan ibadethanelere tahsis edilmelidir. Dolayısıyla Mahkeme, bünyesinde bir cemevi bulunan başvuran vakfın statüsünün, hukuki olarak tanınma ve korunma ihtiyacı açısından, diğer ibadet yerleriyle kıyaslanabilir bir durumda bulunduğu kanaatindedir. Ayrıca Mahkeme, 2002/4100 sayılı kararın, statüsü tanınan ibadet yerlerinin elektrik giderlerinin karşılanmasına açıkça hükmettiğini dikkate almaktadır (yukarıdaki 21. paragraf). Sonuç olarak söz konusu düzenleme, cemevlerini zımnen uygulama alanının dışında tutarak, dine dayalı bir muamele ayrımı doğurmaktadır. Cemevleri ile statüsü tanınan ibadet yerleri arasındaki muamele farklılıklarının, Sözleşme'nin 14. maddesi bakımından nesnel ve makul bir gerekçeye dayanıp dayanmadığının belirlenmesi gerekmektedir.

46. Mahkeme, yerel mahkemenin, Bakanlar Kurulu Kararının 2. maddesinin f) bendini ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından sunulan bir görüşü dayanak göstererek, başvuran vakfın, ibadet yerlerine tanınan elektrik faturalarının ödenmesinden muaf tutulma hakkını elde etmeyi amaçlayan talebini reddettiğini dikkate almaktadır. Gerçekten de, devlet birimlerinin değerlendirmesine göre, Alevi inancı bir din ("une religion") olarak değil, Müslümanlığın tasavvufi bir yorumu ("une interpretation soufie") olarak görülmektedir ve bu bağlamda Alevilik inancının kendi ibadethanesine sahip olması mümkün değildir.

47. Mahkeme, Sözleşmeciler Devletlerin, diğer benzer durumlar arasındaki farklılıkların muamele ayrımını haklı çıkarıp çıkarmadıklarını ve bu ayrım haklı bir tutumsa hangi ölçüde yapıldığını belirlemek için belirli bir değerlendirme payına sahip olduklarını hatırlatmaktadır. Özellikle Devlet ile belirli bir dini topluluk arasında, söz konusu topluluğun lehinde özel bir düzenleme oluşturan anlaşmaların yapılması, muamele farklılığı nesnel ve makul bir gerekçeye dayandığı ve talep eden diğer dini topluluklarla benzer anlaşmalar yapılması mümkün olduğu sürece, ilke olarak, Sözleşme'nin 9. ve 14. maddelerinden doğan gerekliliklere

ters düşmemektedir (daha önce anılan *Alujer Fernandez Caballero ve Garcia*; ayrıca bk. *Savez crkava "Rijec zivota" ve diğerleri/Hırvatistan*, No. 7798/08, § 85, 9 Aralık 2010). Nihayet Mahkeme, konu hakkındaki ispat yüküne ilişkin olarak, bir başvuranın muamele farklılığı bulunduğunu ispat ettiği bir durumda, Hükümetin bu muamele farklılığının haklı olduğunu ispatlaması gerektiğine daha önce de hükmetmiştir (*Kuric ve diğerleri/Slovenya* [BD], No. 26828/06, § 389, AİHM 2012).

48. Mahkeme, Sözleşme hükümlerinin devletlere hiçbir şekilde ibadethanelere özel bir statü verme yükümlülüğü getirmediğinin altını çizmektedir. Bununla birlikte, somut olayda ibadethanelere özel ve ayrıcalıklı bir statü tanımaya ve dolayısıyla Sözleşme gereğince üstlendiği yükümlülüklerinin ötesine geçmeye karar vermiş olan devletin, ayrımcı bir şekilde bazı dini grupların bu haktan yararlanmasını reddedip reddetmediğinin belirlenmesi önem arz etmektedir (yukarıdaki 42. paragraf).

49. Bu bağlamda Mahkeme, yerleşik içtihadına göre, Sözleşme'nin 9. maddesinden doğan yükümlülüğün, devlet makamlarına, bu alandaki yetkilerinin kullanımında tarafsız olma zorunluluğu getirdiğini yeniden hatırlatmaktadır. Mahkeme içtihadında tanımlandığı üzere, devletin yansız ve tarafsız olma yükümlülüğü, devlet tarafından dini inançların meşruluğunu değerlendirme gibi bir yetkiyle bağdaşmamaktadır ve bu yükümlülük, devlete, birbirlerine karşı olan grupların, hatta aynı grup içerisindeki kişilerin bile birbirlerini hoş görmesini sağlama zorunluluğu getirmektedir (bk., *gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra (mutatis mutandis)*, *Manoussakis ve diğerleri / Yunanistan*, 26 Eylül 1996, § 47, *Karar ve Hükümler Derlemesi 1996IV*, ayrıca bk., *Eglise metropolitaine de Bessarabie ve diğerleri / Moldova*, No. 45701/99, § 123, AİHM 2001XII). Bu bağlamda şayet bir devlet, ibadethaneler için ayrıcalıklı bir statü belirlerse, bu statüyü talep eden bütün dini gruplara, söz konusu statüden hakkaniyete uygun olarak faydalanmayı talep etme imkanı sunulması gerekmektedir ve belirlenen kriterlerin ayrımcı olmayan bir şekilde uygulanmaları gerekmektedir (bk., *gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra (mutatis mutandis)*, *Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas ve diğerleri/Avusturya*, No. 40825/98, § 92, 31 Temmuz 2008). Aslında devletin, haksız bir talebe olumlu yanıt vermek zorunda olmayıp, bütün

talepleri değerlendirmeye imkân veren, nesnel ve ayrımcı olmayan kriterler belirlenmesi yeterlidir.

50. Davanın çerçevesini bu şekilde belirledikten sonra Mahkeme, başvuranın talebinin reddedilmesinin, Alevilik inancını bir din olarak değerlendirmeyen ve İslam dininin alanına giren işlerden sorumlu bir makam tarafından sunulan bir görüş temelinde yerel mahkemelerin yaptığı değerlendirmeye dayandığını gözlemlemektedir. Bununla birlikte Mahkeme, yukarıda belirttiği gibi (45. paragraf), statüsü tanınan diğer ibadethaneler gibi cemevlerinin de dini ibadetlerin yapılması için tahsis edilmeleri sebebiyle, bu türden bir değerlendirmenin, cemevlerine söz konusu haktan yararlanma hakkı verilmemesini haklı çıkaramayacağı kanaatindedir. Şüphesiz, bir devletin, bazı ibadethanelere özel bir düzenlemeyle yararlanma hakkı tanınmasını kısıtlaması için başka meşru sebeplerinin olması mümkündür. *The Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints* (daha önce anılan karar, § 34) davasında, Mahkeme, kamuya açık olmayan bir ibadethane-nin, bazı vergilerin ödenmesinden tamamen muaf tutulmamasının ve ödenecek vergilerin % 80 indirimine tabi tutulmasından faydalanmakla yetinmek zorunda kalmasının Sözleşme'nin 9. maddesiyle birlikte 14. maddesine aykırı olmayacağına hükmetmiştir. Bununla birlikte, somut olayda Mahkeme, Hükümetin, statüsü tanınan ibadethaneler ile cemevleri arasındaki muamele farkı için herhangi bir gerekçe ileri sürmediğini kaydetmektedir.

51. Hükümetin, başvuran vakfın, Yenibosna Kültür Merkezi'nin, vakıflara uygulanan indirimli elektrik tarifesinden faydalanma imkânının olduğu ve bu hakkın hala bulunduğu yönündeki iddiasıyla ilgili olarak, Mahkeme, böyle bir imkânın, ibadethanelere uygulanan elektrik faturalarının ödenmesinden muaf tutulmamasını telafi edebilecek bir nitelikte olduğu konusunda ikna olmamıştır.

52. Mahkeme, tüm bu değerlendirmeler ışığında, başvuran vakfın maruz kaldığı muamele farklılığının, nesnel ve makul bir gerekçesinin bulunmadığı sonucuna varmaktadır. Mahkeme, ibadethanelere uygulanan elektrik faturalarının ödenmesinden muaf tutulma konusuna ilişkin düzenlemenin, dine dayalı bir ayrımcılık teşkil ettiğini gözlemlemektedir. Dolayısıyla Sözleşme'nin 9. maddesi ile birlikte 14. maddesi ihlal edilmiştir.

II. SÖZLEŞME’NİN 9. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

53. Başvuran vakıf, Türk makamların - Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından sunulan bir görüşe dayanarak - halk arasında Yenibosna Cemevi denilen Yenibosna Kültür Merkezi’ne ibadethane statüsü verilmesine ilişkin talebin reddedilmesinin, Sözleşme’nin 9. maddesi tarafından güvence altına alınan hakkı ihlal ettiğinden şikâyet etmektedir.

54. Mahkeme, bu şikâyetin, Sözleşme’nin 9. maddesiyle birlikte 14. maddesine ilişkin şikâyetle ilişkisi dikkate alındığında, kabul edilebilir olduğuna karar verilmesinin uygun olduğu kanısındadır. Mahkeme, somut olayın koşullarında, Sözleşme’nin 9. maddesine ilişkin iddiaların, Sözleşme’nin 9. maddesi ile birlikte 14. maddesinin ihlal edildiğine dair tespitle sonlanan ve yukarıda belirtilen değerlendirmede yeterince dikkate alındığı kanaatine varmaktadır (özellikle bk., yukarıdaki 49.-50. paragraflar). Dolayısıyla, aynı olayların, Sözleşme’nin 9. maddesi alanında ayrıca incelenmesi gerekmemektedir (aynı anlamda bk., *Fabris/Fransa* [BD], No. 16574/08, § 81, AİHM 2013 (özetler), *Darby/İsveç*, 23 Ekim 1990, § 35, A serisi No 187, *Jehovas Zeugen in Österreich/Avusturya*, No. 27540/05, § 39, 25 Eylül 2012).

III. SÖZLEŞME’NİN 41. MADDESİNİN UYGULANMASI HAKKINDA

55. Sözleşme’nin 41. maddesi uyarınca;

“Şayet Mahkeme, işbu Sözleşme ve Protokollerinin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Sözleşmeci Taraf’ın iç hukuku, bu ihlalin sonuçlarını ancak kısmen ortadan kaldırıabiliyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, zarar gören taraf lehine adil bir tazmin verilmesine hükmeder.”

56. Başvuran vakıf, maddi tazminat olarak, yönetimi altındaki tüm cemevleri için daha önce ödenmiş olan tüm elektrik faturalarının kendisine geri ödenmesini ve Yenibosna Kültür Merkezi’ne ait faturalara ilişkin ödenmemiş miktarın iptal edilmesini talep etmektedir. Ayrıca başvuran vakıf, manevi tazminat olarak 10.000 avro (EUR) ödenmesini talep etmektedir. Başvuran vakıf, Sözleşme organları ve / veya yerel mahkemeler önünde yapılan masraf ve giderlerin kendisine geri ödenmesini talep etmemektedir.

57. Hükümet, bu taleplere itiraz etmektedir. Hükümet öncelikle, Yenibosna Kültür Merkezi'ne BEDAŞ tarafından gönderilen elektrik faturalarının mevcut davaya konu olduğunun, diğer cemevleri için ödenen miktarların ise dava konusu olmadığına altını çizmektedir. Hükümet, Yenibosna Kültür Merkezi'ne ilişkin talebin, nedensellik ve görünürlük bağının bulunmadığı gerekçesiyle reddedilmesi gerektiği kanaatindedir.

58. Mahkeme, başvuran vakıf tarafından yönetilen diğer cemevlerine ait elektrik faturalarıyla ilgili olarak, Hükümetin iddiasını haklı bulmaktadır ve mevcut davanın sadece Yenibosna Kültür Merkezi'ne ait elektrik faturalarını ilgilendirdiği kanısındadır. Sonuç olarak Mahkeme, başvurunun diğer faturalarla ilgili talebe ilişkin kısmını reddetmektedir. Mahkeme, Yenibosna Kültür Merkezi ile ilgili talebe ilişkin olarak, davanın koşullarında, Sözleşme'nin 41. maddesinin uygulanmasının, mevcut durumda söz konusu olmadığına hükmetmektedir. Dolayısıyla, söz konusu maddenin uygulanmasının Yenibosna Kültür Merkezi ile ilgili olması sebebiyle saklı tutulması ve davalı Devlet ile başvuran arasında anlaşmaya varılması ihtimalini dikkate alınarak, bu konu hakkında daha sonra yapılacak yargılamada karar verilmesi gerekmektedir (İçtüzüğün 75 § 1 maddesi). Bu amaçla Mahkeme, taraflara altı ay süre vermektedir.

BU GEREKÇELERLE, MAHKEME,

1. Oybirliğiyle, başvurunun kabul edilebilir olduğuna;
2. Oybirliğiyle, Sözleşme'nin 9. maddesiyle birlikte 14. maddesinin ihlal edildiğine;
3. 1'e karşı 6 oyla, Sözleşme'nin 9. maddesi bağlamındaki şikâyetin ayrı olarak incelenmesine gerek olmadığına;
4. Oybirliğiyle, Sözleşme'nin 41. maddesinin uygulanması hususunun Yenibosna Kültür Merkezi ile ilgili olması nedeniyle, mevcut durumda söz konusu maddenin uygulanmasına yer olmadığına, sonuç olarak,
  - a) söz konusu uygulamanın *saklı tutulmasına*;
  - b) Hükümet ve başvuranın, Sözleşme'nin 44. maddesinin 2. fıkrası uyarınca

kararın kesinleştiği tarihten itibaren altı ay içerisinde, bu konuya ilişkin görüşlerini Mahkeme'ye yazılı olarak bildirmeye ve özellikle aralarında varabilecekleri her türlü uzlaşmadan Mahkeme'yi haberdar etmeye *davet edilmelerine*;

c) daha sonra yapılabilecek yargılamanın *saklı tutulmasına* ve gerek duyulması halinde yargılamanın başlatılması için Daire Başkanının yetkili kılınmasına *karar vermiştir*.

İşbu karar Fransızca dilinde tanzim edilerek, Mahkeme İçtüzüğü'nün 77. maddesinin 2. ve 3. fıkraları uyarınca, 2 Aralık 2014 tarihinde yazılı olarak tebliğ edilmiştir.

Stanley Naismith
Yazı İşleri Müdürü

Guido Raimondi
Başkan

İşbu kararın ekinde, Sözleşme'nin 45. maddesinin 2. fıkrasına ve İçtüzüğü'nün 74. maddesinin 2. fıkrasına uygun olarak, Yargıç Sajo'nun sunduğu ayrık görüş yer almaktadır.

G.R.A.
S.H.N.

YARGIÇ SAJÓ’NUN SUNDUĞU AYRIK GÖRÜŞ

Mahkeme, somut olayda, Sözleşme’nin 9. maddesinin ihlal edildiğine ilişkin iddiaların, başvuranın bir önceki şikâyeti hakkında vardığı 9. madde ile birlikte 14. maddenin ihlal edildiği yönündeki tespitine ilişkin değerlendirmesinde yeterince dikkate alındığı kanaatindedir. Mahkeme, Sözleşme’nin 9. maddesi alanındaki aynı olayların ayrıca incelenmesinin gerekmediği sonucuna varmıştır.

Şayet ben, Mahkeme tarafından yapılan birinci tespite tamamen katılsam da, 9. madde konusunun derin bir incelemeyi hak ettiği kanısındayım. Alevi toplumunun ibadetlerine ayrılan cemevlerinin, Türk hukukunda ibadethane statüsünün bulunmaması, kelimenin tam anlamıyla bir dinin ibadetlerinin yapılması için ayrılan yerler olarak değerlendirilmemesi, Sözleşme’nin 9. maddesi tarafından güvence altına alınan hakların kullanımında sorunlara sebep olmaktadır. Makamların konu hakkındaki yetkilerinin kullanımında tarafsızlık yükümlülüğünü yerine getirmediklerini gösteren olayların meydana gelmesi durumunda, devletin Sözleşme’nin 9. maddesi anlamında bir dinin inananlarının dinlerini açığa vurma haklarını ihlal ettiği sonucuna varmak gerekmektedir. “Çok istisnai durumlar dışında, Sözleşme’nin ele aldığı şekliyle din özgürlüğü hakkı, devletin dini inançların meşruluğu veya bu inançların ifade edilmiş şekilleri hakkında yaptığı tüm değerlendirmeleri bertaraf etmektedir” (*Hassan ve Tchaouch/Bulgaristan* [BD], No. 30985/96, § 78, AİHM 2000XI).

Cemevleri, diğer ibadet yerleriyle kıyaslanabilir bir statüden faydalanmaktadır. Alevilik inancının, Başbakanlığa bağlı bir organ olan DİB tarafından, İslam dininin bir yorumu olarak değerlendirilmesi sebebiyle, bu nitelendirmeyi camiler, kiliseler ve sinagoglara ayıran, ibadethaneleri kısıtlayıcı bir şekilde sıralayan mevzuat, zımni olarak cemevlerini bu statüden uzaklaştırmaktadır. Hâlbuki Alevilerin çoğunluğu, - genel anlamda - İslam dinine ait olduklarını inkâr etmemekte, cemevlerini başlıca ibadet yeri olarak değerlendirmektedirler. Devletin bir organı tarafından dini bir inanç hakkında yapılan bu değerlendirme, Mahkeme içtihadı tarafından belirtildiği üzere devletin tarafsızlık yükümlülüğüyle ilke olarak bağdaşmamaktadır (bk., *mutatis mutandis*, *Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas ve diğerleri/Avusturya*, No. 40825/98, § 92, 31 Temmuz 2008).

Ayrıca Sözleşmeciler devletler, devlet ile dinler arasında hassas ilişkilerin kurulması için belirli bir değerlendirme payından faydalanıyorlarsa da, bu değerlendirme payı, gelenekçi olmayan ve azınlık olan bir inanç şeklini, kendi ibadet yerinden mahrum bırakma durumunda ibadethane kavramına sınırlayıcı bir tanım getirmelerine imkân sağlamamaktadır. Aslında bu türden sınırlayıcı tanımların, din özgürlüğü hakkının kullanımı üzerinde doğrudan etkileri bulunmaktadır ve söz konusu tanımlar, bir inanç din olarak kabul edilmediğinde, bu hakkın kullanımını kısıtlayabilmektedir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin bu konudaki yaklaşımına göre, bu tanımlar, dinin gelenekçi olmayan şekillerinin zararına olacak şekilde yorumlanamaz (aynı anlamda bk., *Magyar Keresztesy Mennonita Egyház ve diğerleri/Macaristan*, No. 70945/11, 23611/12, 26998/12, 41150/12, 41155/12, 41463/12, 41553/12, 54977/12 ve 56581/12, § 90, 8 Nisan 2014).

30 Kasım 1925 tarihli 677 sayılı Kanun, tekke ve zaviyelerin kapatılmasına karar vermiştir (bir tarikatın mensuplarına ibadetlerini yapmaları için ayrılan yerler). Uygulamada bu yasaklara uyulmamasının hoş görülmesine rağmen, 677 sayılı Kanun'un 1. maddesi, bu türden eylemleri hapis ve para cezalarıyla cezalandırmaktadır.

Şayet mevzuat, dini bir grubu, ibadet ettiği yerler için ibadethane statüsünü hukuki olarak (*de jure*) elde etmekten alıkoymuyorsa, iç hukukta “dini akım” (“courant religieux”) olarak nitelendirilen dini bir grubun, özgürce ibadet edebilmesinin ve müritlerini yönlendirebilmesinin anlaşılması oldukça güçtür. Aynı şekilde, dini bir grup kendi ibadet yerine sahip olması mümkün değilse, ibadet yapmak için bir araya gelme hakkından tamamen mahrum olacaktır.

Elektrik faturalarının ödenmesi konusu, devletin tarafsızlığının ihlal edilmesine ilişkin temel sorunla yakından ilgilidir.²

Dolayısıyla ben, uygulanabilir mevzuat tarafından cemevlerine verilen sınırlı statünün, Alevi toplumunun üyelerine, din özgürlüğü hakkına etkin ola-

---

² Başvuran vakıf, bir “ibadethanenin” söz konusu olduğunu ve dolayısıyla diğer ibadethanelere verilen statüden kendisinin de faydalanabilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Başvuran vakıf, bir cemevinin ibadethane olup olamayacağını belirlemenin, mevcut durumda DİB olan, bir devlet organına düşmediğini eklemektedir.

rak sahip olma imkânı vermediği kanısındayım. Bu koşullarda, söz konusu hak, Sözleşme'nin gerektirdiği gibi soyut ve etkin değil, yanıltıcı ve kuramsal görünmektedir (bk., *mutatis mutandis*, daha önce anılan *Hassan ve Tchaouch*, § 62). Alevi ibadetlerinin dini niteliğinin tanınmaması, Devletin tarafsızlık ilkesi önemsenmeksizin ikinci sınıf vatandaş gibi davranılan bu inancın müritlerinde aşağılayıcı bir duyguya sebep olmaktadır.

Yukarıda belirtilen ihlal, ayrımcı olmayan bir bakış açısıyla, cemevinin elektrik faturalarının ödenmesiyle giderilebilir. Bu çözüm yolu, dinin ve Alevi toplumunun statüsüne ve daha özel olarak, ibadethane statüsünün verilmesi konusunda hakkaniyete uygun ve özel bir yargılama usulünün bulunmamasına ilişkin temel sorunu gidermemektedir.